

از دہشتم آید۔ کہ آفریں و ستایش را شاید پس از چندے
سخت بکام مے شوید۔ نیتانی مکنید +

نامہ شائزہ دوم

در ہنگامے کہ باد فیروزی از ہر سو مے وزید۔ و
گلابنگ فریختی و کامراتی یگوش جہاں و جہانیاں میرسد۔
پیکے باد زہار خردہ فیروزے فیروز گڑھ رسانید۔ دوگانہ
سیاس بدگاہ داور بجا آوزدہ نشاد یانہ نشادی بلند آوان
ساخت + کاریکہ دریس کارزار از دست آن شبر بیشہ
جو اکرودی آمد۔ روکش کارنامہ ہشتم و اشہدیار است۔
فیروزی بخش دلیراں این سنگون فریخ را آغاز کار مے
سجیدہ گرداناد | **مقطع**

خوش کارنامہ ایست کہ آمد سبھے کار | این کار از تو آید و مرداں چہیں گنند
یا بندہ دست گر بسخن خنجر و کماں | بردست و بازو مے تو ہزار آفریں گنند

مکتوبات بطرف خرداں

از رفعات میزرا غالب

رُقعہ اول

نور دیدہ غالب آشفتنہ نوا یوسف میزرا کہ چہ گویم

از رفتنش بر من چه رفت۔ فرا رسیدہ باشد۔ کہ ہرزہ رہ
 بر پیدند۔ و رنج رہ روسی کشیدند۔ جدہ ماجدہ خود را
 بہ فرسخ آباد نیافتہ باشند۔ ہارسے سعادتے کہ در عملساری
 و خد مشکارے خال فرسخ قال اندوختہ اند۔ مفت ایشان
 است۔ میر جندی کہ بہ بے بلور رفتہ اند۔ و یار عزیز
 یوسف علی خاں کہ در ہتارس جا دارد۔ سلاخما بہ ششما
 از مغان سے فرشتند + کاش بیائید۔ خرم تا آن ہمہ کہ نزد
 من فراہم است۔ از من بیستانید + نامہ ششما بہ من
 رسیدہ است۔ و این کہ من بے نویسم۔ پاسخ آن است۔
 ز شمار با مردم آن شہر میاویزید۔ و طرح ستیزہ مرزید۔
 گفتار موزوں کہ آن را شعر نامند۔ در ہر دل جائے
 دیگر۔ و در ہر دیدہ رنگے دیگر۔ و سخن سراپاں را ہر
 زخمہ جھینے دیگر۔ و ہر ساز آہنگے دیگر دارد۔ از
 دید و دانستے دیگران چشم پوشیدہ و در افزودن اکامے
 نویش کوشید۔ اسد اللہ غالب *

از رُقعاتِ میرزا قبیل

رُقعة دُوم

خواجہ امی صاحب سَلَمُ اللہ تعالیٰ! دیر و زرقہ
 رسید۔ و مضمون دریافت کردید + البتہ رُقعات کے ترکی
 خالی از مزہ نیت۔ ہر اے ایٹیکہ خواہندہ را از آن لہنے

دست دهد۔ بایں طریق نوشته شد۔ و بیشتر ایں حرکت
 بہ ریسکے نمونے شکا ست + آدم بر ذکر دیگر۔ بہ تاریخ
 ہفتدہم بہ ساعت از شب گذشتہ نکاح میر تقی خواندہ
 خواہد شد۔ بہ جناب قبلہ و کتبہ یعنی جد امجد خود عرض
 باید کرد۔ کہ روز یکشنبہ رستم را برائے مسند خواہم فرستادہ
 پوشیدہ نماند۔ کہ در نکاح زیادہ از سہ آدم کہ یکے
 از آن حاجی کر بلانی صاحب ہستند۔ نخواہند بود + خلاصہ
 ایں کہ فردا کے نکاح میر موصوف و زوجہ اش زعفرانی
 پوش خواہند شد و بہ تاریخ رشت و دوم رستم سابق بہ عمل
 خواہد آمد۔ و فردا کے آن جا بندی۔ و رشت و چہارم
 یعنی شب رشت و پنجم بھیس عروسی مرتب خواہد شد +

تذکرہ سوم

بلند دستگاہ من سلامت ! ازہیں غزل شکا معلوم شد۔
 کہ طبیعت شکا موزوں و مناسب با فن شعر است۔ لیکن
 بسیار متوجہ ایں نباید بود۔ چرا کہ لذت ایں بے پر
 آدمی را از تحصیل علوم شریفہ باز مے دارد۔ کم کم بگوئید۔
 مضایق ندارد۔ و قنیکہ قدرے عربیت بہم خواہد رسید۔
 و در صبح و غلط قوت متمیزہ پیدا خواہد شد۔ آن وقت
 تعلیم اشراہ ایں فن بہم بہ عمل خواہد آمد + ایں ہر
 دو خط را حوالہ میاں امیر محمد کہ آن شب از پانڈہ آمدہ
 بودند۔ ہر گاہ بسایند۔ باید نمود۔ بقیہن است۔ کہ برائے
 گرفتارن فرمایش میرزا مغل خواہند آمد +

رُفْعَةُ چہارم

خواجہ امامی صاحب سلمکم اللہ تعالیٰ اویروز بیاس
 خاطر نما در مقدمہ بیخ محمد حسین عرضی بجای معلوم
 فرستاده بودم۔ آنچه دستخط شده است۔ راقم را از اول
 ہمیں گماں بود۔ لیکن بیاس خاطر نما نوشته شدہ نوکری
 در سرکار ایشاں خیلے مشکل است۔ گمانیکہ ایس سرکار
 رائدیدہ اند۔ ہوس دارند۔ و آئنا کہ نوکر اند۔ و فکر
 ترک بسرے برشد۔ لیکن توفیق کہ در نزدیک نوکری رو
 مے دہد۔ از سبب بر نیامدن شخواہ ہست۔ در انتظار
 بر آمدن شخواہ اول شخواہ دیگر جمع مے شود۔ بیچارہ اینقدر
 بول بخانہ تدارند۔ کہ از شخواہ دست بردارند۔

رُفْعَةُ پنجم

نسرین نو بہار انشا پردازی و عند ریب شاخار
 بذلہ طرازی حفظکم اللہ تعالیٰ یقین کمل است کہ بعد
 آمدن فقیر بہ ایس طرف ہم شغل فارسی بطور خود بالمعنی
 شفیق داشتہ باشد۔ من ہم در دو سہ روز مے رسم۔
 لیکن خدا کند۔ کہ باران بایستد۔ گرد و غبار مہل است۔
 و الا در کوچہاے کھنڈ راہ رفتن خیلے دشوارہ خواہد بود۔
 آدم بر سر مطلب۔ چہار انار و یک ناشپاتی و یک پیر
 و چند دانہ انگور و چند تاجو بانی و قدرے پستہ و کشمش
 کہ از حضور برائے من آمدہ بود۔ بچشم نزد نما فرستادہ

شد - باید که بطور مناسب میانہ خود تاں قسمت کنید + زیادہ
 خیریت + و دیگر آنکہ بعد از تمام نمودن رقعہ یک بشقاب
 کبابہ کہ سترودہ کبابہ دارد - ہم عینایت شد - این را ہمے فرستم +

رقعہ ششم

خواجہ امامی صاحب سلمکم اللہ تعالیٰ! بعد از استیاق
 محضی نماند - کہ از دیروز در عجب ریگستانے افتاده ایم -
 کہ در بیچ جائے ہم نے رسد - امروز مقام است -
 فردا کوچ - لیکن مقام امروزہ دریں ارض ذات الزمان
 بر من ناگوار است + صحیحے مارے پر آمدہ بود - پیادہ اورا
 گشتند + دیگر آنکہ پنج روپیہ بدست ہمیں آدمے فرستم -
 گرفتہ پیش خود نگاه دارید - و ہر گاہ شخص معلوم پیاید -
 باید باد داد - کہ بیچارہ بہ مصرف خود رساند +

رقعہ ہفتم

عزیز تر از جان من! پریروز یک خط باسم عموصاحب
 شما نوشتہ بہ پست رسانیدہ ام - یقین است کہ رسیدہ
 یا میرسد - در ہماں خط چند سطرے ہم برائے شماست -
 ملاحظہ خواہید کرد + حالا از طرف عبارت شما خاطر فقیر
 جمع است - لیکن اندک خطے پیدا باید کرد - کہ عمر را رو
 برائے تحصیل ہمیں است - وقتے کہ خط پیدا شد خط
 شما - و بدانید - کہ بہترین علوم علم تحصیل معاش و
 ہم رسانیدن ترقی در بین امثال و اقراں است - خوشا و متن

فوزندیکہ بزورِ بازو حق والدین ادا نماید۔ از اظہارِ شکر
 معلوم است۔ کہ چیزے خواہید شد۔ بہر حال از فارسی
 حرف زدن دست بر نخواہید داشت۔ کہ این دولت نصیب
 ہر کس نے شود۔ و چیز ہائے دیگر از کتاب حاصل مے کون
 کرد۔ اما این بجز محنت دست نے و ہر۔ ہر چند شکل است۔
 دلے برے ہما پر آسان است۔ زیرا کہ تشویدات شامہ
 روزمرہ است۔ آنچه در خطوط مے نویسد۔ ہمیں در حرف
 زدن بکار برید۔ حالاً ہم فارسیے ہما قابلِ ندمت نیست۔
 این قدر ہست۔ کہ کم حرف مے زنید۔ و در حرف
 زدن زبان شمامکت دارد۔ این خوب نیست۔ روانی
 از ہمہ چیز بہتر است۔ + امروز دریں جا مقام بود۔ فردا
 ماہیم و کوچ پیشتر + زیادہ خیریت +

از انشاب ہمارِ عجم

رقعہ ہشتم

عزیز من ! از ستم خلق پندہیز و از آزارِ مردم گریز
 کارے است شرگ۔ چہ ہر گاہ ستکار از زور و ستم در ماند۔
 ستش گیرد۔ بیشتر ستم رسیدہ نگذارد۔ و کمتر بہمانہ دیگر
 از پا در آرد۔ ۵

سگ تازی کہ آہوگیرہ گردد بگیرد آہوش چوں پیرہ گردد

رقعہ نهم

برادرِ من ! دیس سراسے ناپائیدار خوابے کُن و آئے

نخواہ۔ کہ دے نبی سائی۔ واند کے سیراب نشوی۔ زائے بزوار۔
 کہ بکار آید۔ و کارے کن۔ کہ پیشانی نہ زاید۔ ہرچہ دیر
 نپاید۔ و نیشگی را نشاید۔ جہاں روزے چنہ است۔ اشجام کار
 یا خداوند۔ از ہمہ گشتہ بہ او پیوندہ و دل از ہمہ
 برداشتہ بہ او بندہ۔

رقعہ دہم

ناز پرور من! کاہ پارینہ بز باد دادن از پائے مژدی
 دور است۔ و از باد فروشی نزدیک۔ اگر دیشے باشد۔ در
 آستین دارند۔ بروزگار بکار آرند۔

رقعہ یازدہم

عزیز القدر! از نوشتہ کوتوال جہاں آباد دریافت
 شد۔ کہ چنہ تنے خانہ بدوش گندم نماے جو فروش بہ
 پیرایہ و زویشی آراستہ و بسنجیدگی و آراستگی پیراستہ در
 بازار فرود آمدند۔ و بزبان آرائی و جاو و بیانی دل
 باشتدگان آل جا بدست آوردند۔ از پیدا و پیمان ہمہ آگاہ
 شدند۔ آنگاہ پیشہ خود فرا گرفتند۔ روزہ بروش مردان
 خدائے برداشتند۔ و شبہا بزدی سے ساختند۔ در
 اند کے اندوختہ مردمان گرفتند۔ و رفتند۔ یاید کہ پیے
 آتھا شناختہ گرفتار سازند۔ اندک نوشتہ را بسیار
 دانند۔

منتخبات سکندر نامه

خراج خواستن دارا از سکندر و جواب دادن او

که بیدار نشوای ز بیدار رشت
 که هم دیو خانه است و هم غول راه
 بجزعه فرشته به ساعز برد
 شود سیل و آنگه بدتر یا شود
 درم بر درم چند باید نهاد
 همان گنج نا خورد را خورد بگیر
 سر اشجام در خاک ہیں چوں نشت
 کرد گنج تاروں فرو شد بگل
 چه آمد بجز مردن تا مراد
 که ماند از قنای تبرزن درشت
 چنین گفت کاس شاه فیروز سخت
 بر آسوده بود از هو شمای و هر
 گے پر ہے کرد و گایے تھی
 خورد مند نویس خورد خویش او
 سخن شد بے بر غمهای تنگ

بیا تا ز بیدار شویم دشت
 چه شدیم دل در جهان سال و ماه
 جهان و ام خویش از تو کس برد
 جو باران که نیک مہیا شود
 بیامان خویم آنچه داریم شاد
 نشتی با بر گزر کرده گم
 از آن گنج کاورد تاروں بدست
 چه باید نهادن بریں خاک دل
 از آن نشت زربین شد اد عاد
 دریں باغ رنگیں درخت زوشت
 گذارش کن ز پور تاج و تخت
 بے روز غایغ دل و شاد بہر
 معی ناپ در جام شاہنشہ
 حکیمان ہشیار دل پیش او
 بہ نسبتے کاند از بانگ چنگ

ہر بزمیہ کے کہ شہ سے نشاند
 دُرختاں شدہ سے چوروشن دُرخت
 و باغ نبوشندگاں سرگراں
 سرشک قدح نالہ از غنوں
 زہے زخم کز زخمیہ بچوں شکر
 در آن بزم آراستہ چوں بہشت
 سکندر جہاں جوے فرخ سریر
 زہ دارا در آمد فرستادہ
 چو شش و پرتتاں پرستش نمود
 چو کرد آفریں بر جہاں پتلواں
 زہ دارا دُرود آوریدش تخت
 کہ بچوں بود کز گوہرین تخت و باج
 زہ لونی چہ دیدی تو در کارما
 ہماں رشیم دیرینہ را کار بند
 سکندر زہ گزمی چنان بر فرخت
 کماں گوشہ از روش ختم گرفت
 چنان دید در قاصد راہ شیخ
 زہاں چوں بگزمی بر آشفته شد
 فرو گفت سخن سخناے سخت
 کرا در خروڑاے باشد بلند
 زہاں کو بگزمی صوری کند
 سخن گروچہ با او زہا زہ بود
 چہ خوش گفت فرزانہ پیش میں

مہندس درختے دروے نشاند
 قدح شکر افشان و کے نوش بخش
 زہ نوشی سے دُرود را مش گراں
 رواں کردہ از عید ہارود غوں
 شود رود ششکے بدو رود تر
 گل افشاں تر از ماہ آزدی بہشت
 نشستہ چو بر چرخ بندر مشیر
 سخن گوے روشن دل آزادہ
 ہم اورا وہم شاہ خود راستود
 شنیدہ سخن کرد با او رواں
 ندادہ خراج کمن باز بہشت
 زہ در گاہ ما وار گرفت خراج
 کہ ہرودی سراز خط پترکار ما
 کمن سرکشی تا نیابی گزند
 کہ از آتش دل زبانش بسوخت
 زہ شندیش گویندہ رادم گرفت
 کہ از جوش دل مفرش آمد برنج
 سخناے ناگفتنی گفت شد
 کہ گوید خداوند شمشیر و سخت
 نہ گوید سخناے نا سود مند
 زہ دوری کمن خویش دوری کند
 چگفتن ہم از گفتش پہ بود
 زہاں گوشتین است و تیغ آہنیں

نباشد بخود بر کسے رهنزبان
 گذارنده پیرے کیانی سیرشت
 کہ وقتیکہ از گوهر و تیغ و تاج
 در آن گوهریں گنج بن تا بید
 مستقیس یکے خسر وانی بساط
 چو قاصد زبان تیغ بکولاد کرد
 برو بانگ زد نشتر یار دلیر
 زمانہ دیگر گوئے آریں بہاد
 سپہر آں بساط کهن در نوشت
 ہمہ سال گوہر خیزد ز رنگ
 بگردن کشی بر میاور نفس
 ترا آن کیفیت کہ فتنشیر من
 چو من پارکابی کہ بزدا گشتم
 تو با آنکہ داری پیناں تو شہ
 بر آتم میاور کہ عزم آورم
 بیک سوختم مترو آرزوم را
 مگر شد نداند کہ در روز جنگ
 بیک تاختن تا کجا تا ختم
 کسے کار معانی دہد طوق و تاج
 ز من مضر باید نہ زر خواستن
 نہ زین پایگاہ مرا تا گجاست
 مینگیز نشند مینگر و ز رکیں
 ترا ملکے آسودہ بے داغ و رنج

کہ گوید ہر آنچه آیدش بر زبان
 گذارش چینیں کرد الآن سوزشت
 ز یونان شدے پیش داما خراج
 بدے خایر زر خدا آفرید
 کہ پیشدہ راتازہ کردے نشاط
 خراج سخن گشتہ را یاد کرد
 کہ نتوان ستد غارت از تند شیر
 شد آن مرغ کو خایہ زریں بہاد
 بساط دیگر ملک راتازہ گشت
 حمے گلخ سازد جہاں گاہ جنگ
 بشمشیر با من سخن گوے دس
 نیارد سیر تخت تو زیر من
 عیان جہاں بر تو بگذاشتم
 رہا کن مرا در چینیں گوشہ
 ہم بچگی با تو رزم آورم
 بجوش آورم کینہ گزم را
 چہ سرا بریدم در اقصای رنگ
 چہ گردن کشا را سراندا ختم
 چو ز ہار بیاں بچوں فرستد خراج
 سخن بچوں زر مفسری آشتن
 بدیں پایہ باید زمین بایہ چوخت
 خرابی میاور در ایماں زمین
 سخن تا سپاسی ہاں مال و سخن

مشوراں بخود کامی ایام را
 ز من آنچه بر ناپه آتراخواه
 فرستاده کہیں دانتاں گوش کرد
 سوے شاه شد داغ بر دل کشاں
 فرو گفت پینا حملے دوشنت
 چو دارا جواب سکندر شنید
 بہ کشدی بیک دانتاں یاد کرد
 کہ بے سکندر را چه یارا بود
 بخندید و گفت اندر آن زین چند
 فلک رہیں چه کلم آشکارا کند
 سکندر نہ خود گر بود کوه قاف
 چناناں پیشہ را بہنگ عقیاب
 سبک قاصدے را بدر گاہ او
 بیکے گوے و چون بقاصد رسید
 در آموختش راز آں پیشکش
 سوے روم شد قاصد تیز کام
 ز رہ چوں بر آمد بر شاه روم
 سر انگندہ در پایہ بندگی
 نخستیں گرہ کر سخن باز کرد
 کہ فرماندہاں حاکم جاں شدند
 چه فرمانیدم شاه فیروز راے
 سکندر بدانت کآن عذر خواہ
 بہ پیغاره گفتاں پیادہ پیام

قلم در کش آمد پیشہ خام را
 چناناں باش یامن کہ با شاه شاه
 سخناںے خود را فراموش کرد
 شتا شدہ چوں برق آتش فتاں
 کرو ستر و بن رادوتا کشت کشت
 بیکے دور باش از جگر بر کشید
 کزاں شد بیوشندہ را رومے زرد
 کہ ہم سکندر نام دارا بود
 کہ افسوس بر کار چرخ بلند
 کہ اشکندر آہنگ دارا کند
 کہ بالند کہ باسن شود ہم مصاف
 کم از قطرہ داں پیش دریلے آب
 فرستاد و شد چشم در راہ او
 تھیزے پھر از سکندر نام
 بدان تھیزے کہ دل شاه خوش
 ز دارا پذیر وقت با خود پیام
 فرو زنده شد آنچه آتش روم
 نمودش نشان پرستندگی
 سخن را پھر ہی سر آغاز کرد
 فرستادگان بندہ فرمان شدند
 کہ فرمان فرمائید آرم مجلے
 پیام دوشنت آرد او زور شاه
 پیام آور از بند بکشاد کام

متاعیکہ در مہنگہ خویش داشت
 جو آوردہ پیش سیکندر پشاد
 ز جوگان و گوسے اند آمد تخت
 و گر آرزوے نبرد آیدت
 ہماں گنجد تا فہمردہ نشاند
 سیکندر ہماں داوہ ہوشمند
 مثل زد کہ ہر کو گریزد ز پیش
 عمر نشہ از اں داد جوگان ہمن
 ہماں گوے را مزد اختر شناس
 چو گوے زمین شاہ مارا سپرد
 چو زمین گونہ کرد اں گذارش گری
 فرو ریخت گنجد بھمن سرے
 بیابان خطہ مرغان درو تا تختند
 جو ابیت گفتا دریں زمینوں
 کہ گر لشکر از گنجد انگیزت شاہ
 پس آنگہ قہیزے سپندان خورد
 کہ شہ گر کشد لشکرے بقیاس
 چو قاصد جواب چچین دید سخت
 بہ دارا رساند از سیکندر جواب
 بر آشفت از اں تیر گل شاہ را
 چناندار دارا ہماں داوری
 ز چہیں وز خوارزم و ہنرمیں و غور
 سپاہے ہم کرد ہوں کوہ قاف

بر آورد و ٹیک فراہم داشت
 بہ پیغام دارا زباں بر کشاد
 کہ طہلی تو بازی بایں گن درشت
 ز بیہودگی دل بیدرد آیدت
 کر میں پیش خواہم سپہ بر توراند
 دریں فائما دیدہ فتح بلند
 جوگان کشیدن تو اں سوے خویش
 کہ ناز و کشم ملک بر خویشتم
 بشکل زمینے نبرد در قیاس
 بدیں گوے خواہم ازو گوے بزد
 گنجد در آمد در اں داوری
 طب کرد مرغان گنجد مرے
 زمین راز گنجد بہ پندار تختند
 چو روغن کہ از گنجد آید ہوں
 مرا مرغ گنجد خور آمد سپاہ
 بیاداش گنجد بقاصد رسپرد
 سپاہ مرا ہم بدیشاں شناس
 بہ پشت خیر خویش بر بست رحمت
 جوابے گلور گیر ہوں ز ہر ناب
 کہ حجت قوی دیدہ بد خواہ را
 طب کرد از اہر انبیاں داوری
 زمین آہنیں شد ز نقل مستور
 ہمہ سنگ قزساؤ آہن شگاف

چو عارض شمای سپہ بر گرفت
 ز جنگی سواران چاکبک رکاب
 چنانچو سے چوں دید کرد لشکرش
 سپاہی چو آتش سوسے روم راند
 بہ از من درآمد چو دریایے کشد
 ز زمین بر زمین تا با قضاے روم
 علت در زمین گشت چوں گنج گم
 پیچ شاد گم آفتابی گم
 بیاساتی آن راوق روح بخشش
 من اورا خورم دل فروزی بود

فر و مانند عقل از شمره دن سبقت
 بہ قصد ہند آمد اندر حساب
 ہے توج دریا زند کشتورش
 کجا اوشد آن بوم را بوم خواند
 صبا راشد از ترہ و او پاسے کند
 ز بگوشید دریا پل زید بوم
 ز نقل ستوران پیکانہ سم
 بہ جا کہ تا بد خرابی کند
 بکام دلم بر فشان چوں درخشش
 مرا او خورد خاک روزی بود

ترتیب کردن سکندر لشکر را بحرب دارا

پہ نیکو متاعیست کار آگہی
 بعالم کسے سر بر آرد بلتہ
 بہ بازی نہ بیجا ید این راہ را
 نیشد از دآن آنت از بار خویش
 میفکن گول گروچہ عار آیدت
 خرسے برگریوہ ز شتی زمرہ د
 گذارندہ شرح شنا ہنشنہی
 کہ دارا چو لشکر بہ از من کشید
 نبود آگہ اسکندر از کار او
 سیدند ز نہاریاں خیل خیل
 شہزوں دارا درآمد ز راہ

کزین نقد عالم مبادا رتنی
 کہ در کار عالم بود ہوشمند
 نگہدارد از دژد عینگاہ را
 کرد روزے آساں کند کار خویش
 کہ ہنگام سرما بہ کار آیدت
 کہ از کاہی جیل با خود نہرد
 چنین داد پڑسندہ را آگہی
 تو گشتی کہ آمد قیامت پدید
 کہ آرد قیامت بہ پیکار او
 کہ طوفانی بدریا در آورد سیل
 ز پولاد پوشان زمین شد سیاہ

پند و همد و گفت بدخواه مست
 برو شاه گریک شبیخون کند
 سکندر بخشدید و دادش جواب
 ملک را بوقت عینا تا فتن
 پند و همد و دیگر آغاز کرد
 که آتش شمره دن توان در قیاس
 سکندر بدو گفت یک تیغ تیز
 بجای گرهگ را کو بود خشمناک
 سپه را جواب چنان از جنت
 خبر گرم تر شد همه سر زمان
 سکندر چو دانست کاس تن میخ
 فرستاد تا لشکر از هر دیار
 ز مضر و ز افرنج و روم و روس
 چو انبوه شد لشکر بیکراں
 خبر داد عارض که شنید بهزار
 چو شد ساخته کار لشکر تمام
 نیشتهند بیدار مغزبان روم
 شد از کار دارا و پیکار او
 چنین گفت کارین نامور شهزاد
 چه سازیم تدبیرش از سلج و جنگ
 اگر بر نیاریم تیغ از نیام
 وگر تاج پستانم از تا جور
 کیل را که از ملک بیرون کنم

شب و روز غافل شد آنجا که هست
 ز ملکش همانا که بیرون کند
 که پشماں بگیرد جهان آفتاب
 بدردی نشاید نظر یافتن
 که دارا چنداں سپه ساز کرد
 کسانی که همنند لشکر شناس
 کند چرم صد گاو را ریز ریز
 ز بسیار عی گو سفندان چه باک
 پسند آمد از شهزاد پلند
 که آمد بر روم از دها که دما
 به تنیدی بر آرد همه بر تیغ
 روانه شود بر در شهزاد
 شد آراشته لشکر چو عروس
 عدو خواست از نام نام آوراں
 بر آمد دلبران مفرد سوار
 بجای انجمن ساخت بے رود جام
 بزم یک نرم کردند موم
 سخن راند و پیچیده در کار او
 که بشت بر جستن کارزار
 که آمد باو پیش این کار جنگ
 بودی ز ما بر نیارند نام
 به بیداد خود بسنه باشم کمر
 من را این رهزنی باکیاں چوں کنم

بترسم کہ اختر بدیں تیرگی
 چه تندریر باشد دریں رشم و راه
 باند بیشتر خوب و راسے صواب
 جهان بیدہ پیران بیدار هوش
 بیاسخ کشادند یکسر زبان
 کہ سر نیز باد آں ہمایوں درخت
 بہ تاج و بہ تختش جہاں تازہ باد
 ہمہ راسے تو ہست چوں دین درخت
 و بیکن ز فرمان تو نگذرم
 چنان در دل آید جہان بیدہ را
 کہ چوں کبیتہ و زرد دل کبیتہ خواہ
 تو نیز آتش کبیتہ را بر فروز
 تو سر و نومی خضم بید کہن
 کتن بارغ را وقت تو کردن است
 بدیبا سے این دولت تازہ عهد
 بد اندیش تو ہست بیدادگر
 چه باید ہر اسیدنت زان کسے
 قلم درکش آوین بیداد را
 ز خضم تو چوں مشکلت گشت سیر
 تنور سے پتہیں گرم در بندناں
 کجا شاہ را پاسے مارا سہراست
 تمنایے شہ را کہ بر ہم زند
 بر آں ختم شد و خصلت رہنمویں

بد اندیش مارا دہد چیرگی
 کرو کار بر مانگرہ دد تنباہ
 پیرید آورید این سخن را جواب
 چو گفتار گویندہ کردند گوش
 دعائتازہ کردند بر مرزبان
 کہ نامش بدند است و تیر و ش سخت
 سر خضم او تاج دروازہ باد
 درستی چه باید ز ما باز مجتہت
 بجز راہ فرمان تو نشیریم
 ہم زیر کان پستیدہ را
 ہمہ خایہ و خشت در آید ز راہ
 کہ فرسخ بود آتش کبیتہ سوز
 کجا سر کشد بید با سز و مین
 نواں را حساب در و کردن است
 عروس جہاں را بر آراسے ہند
 بہ بیچہ رعیت ز بیداد سر
 کہ دارد ہم از خانہ دشمن بسے
 کفایت کن از خلق فریاد را
 بخضم آنگنی پاسے درتہ و لیر
 رہ انجام را گرم تر کن عنان
 ولے کو کردیں داوری بر تن است
 کرا ز ہرہ باشد کہ این دم زند
 کہ شد پیشدستی نیارد بخوں

نگهدارد آرزوم تختِ کیاں
 سکندر چو در محکم این داوری
 بدستور بی رغبت راستان
 یکے روز که گودش روزگار
 بغال پهلوان بنویسب راه
 عنان تاب شد شاه بیروز جنگ
 ز شمشیر پولاد چوں شیر مست
 سپاس چو زنبور پُر بندشتر
 نشان باز جنت از درفش بلند
 بوقتے که آن وقت سازنده بود
 بے بر تراز کاویانی درفش
 صنوبر ستونے به پنج ایش
 برو آردا پیکرے از حریر
 زده بر سر از جعد پرچم کلاه
 بفر سنگما بود پیدا از دور
 شد آن آردا با چنین لشکرے
 جہاں کرد ز آشوب خود گردناک
 ازیں گره به تون خاک تا چند چند
 جہاں یک نوال است پیچیدہ سر
 فلک بر بلندی زمین در خاک
 بنشستہ بریں ہر دو آلودہ طشت
 زمین گر بضاعت برہوں آورد
 نیفتد دریں طشت فریاد کس

بخونریزی اول نہ بندد میان
 ز لشکر کشتاں یافت آن داوری
 بدشکر کشتی گفت ہمدانستان
 بدست آمدش طایع کا شکار
 بفرمود کہ جا بجنب سپاہ
 میان بستہ بر کین برخواہ تنگ
 بدستور کشتائی کلیدے بدست
 ز عوناے زنبور ہم بندشتر
 کہ ماند از فریون بیروز مند
 فلک دوستان را نوازندہ بود
 بہنجوقی بر زد بہند بنفش
 بخون جگر یافتہ پرورش
 کہ ببیندہ راز و بر آمد نقیر
 چو بر قلعہ کوہ ابر سپاہ
 عقابے سب پر دباش ز نور
 بسر بر چناں آردا پیکرے
 ز بہر چہ از بہر یک مشت خاک
 بشیری تون کہ دیش گڑگ بند
 در و گاہ حلوا بود کہ جگر
 یکے طشت خون شد یکے طشت خاک
 ز خون سیاوش بے سرگذشت
 ہمہ خاک در زیر خون آورد
 کہ بر بستہ شد راہ فریاد رس

چو قره یار را بر کلو بستند راه
 به ار پرده خود جوار سے گنتی
 بیاساتی آن آتش تو به سوز
 بخلس فروری دلم خوش بود

چو قره یار را بر کلو بستند راه
 به ار پرده خود جوار سے گنتی
 بیاساتی آن آتش تو به سوز
 بخلس فروری دلم خوش بود

را سے زون دارا در کار

اشکندریا خاصان خویش

پناه خدایین آباد اوست
 بنزدیک دانا خردمند نیست
 که همسایه گویت نا بخرد اوست
 به اردستان خرد کم زنی
 که گره دن ز دهنقانی آزاد کرد
 ز گردان زمان بر نیاری خروش
 هم از بود خرد سود خرد بر تراش
 در خفته شو از خویشین ساز بزرگ
 همه تن شده انگشت و تنه کرد باز
 گذارش پشیم کرد با ز سر داں
 همش تیغ در دست و بهم خوانسته
 که آمد یونان از دانه و روم
 همه آلت داری ساخته
 که بیدار دارا جهان سوز بود

خردمند را خوبی از داد اوست
 کس که کو بدین هنگام خردمند نیست
 خرد نیک همسایه شد زان بد اوست
 چو در گویت نا بخردان دم زنی
 درین ره کس خانه آباد کرد
 تو نیز از زنی بار گره دن زدوش
 چو دریا بسه مایه خویش باش
 نهایی خویش تا روز مرگ
 چو پیله ز بزرگ کسان خرد گار
 گذارنده پیر از موبدان
 که چون شاه روم آمد آراسته
 خبر گرم شد در همه روز و یوم
 پره خاش دارا سراقراشته
 جهان را بدین مژده نور سوز بود

ازو بوم و کشور بیکبارگی
 ز دارا پرستی منش خاسته
 چو دارا کے دریا دل آگاہ گشت
 ز پیران روشن دل و راسے دن
 ز ہر کار دانیے بر لبے درشت
 کہ بدخواہ را چوں در آرد شکست
 چه افسوں در آموزد از رہنمویں
 چو در جنگ پیر و زیش دیدہ بود
 تکره دش در آن کار کس چارہ
 چو دانسته بودند کوسرکش است
 سخنهایے کس در نیارد بگوش
 بیختمه در از زنگه شادراں
 فرایز نامے کہ از فر ویرہ ز
 بہ بیعت در آن انجمن گاہ بود
 ثنا گفت بر شاہ و بر بزم شاہ
 مبادا تھی عالم از نام تو
 گذشتہ نبایے من از عهد پیش
 کہ بچوں کرہ دیکھسہ و آہنگ خار
 کہ در طالع کتاب مانتا بہ دیر
 بر وں آید از روم گردن کشتہ
 بہ کتاب ایراں بدست آورد
 جہاں گیر دو ہم خاند بسجاسے
 مبادا کہ آل سرہ درومی نژاد

ستوہ آمدند از ستہ نگارگی
 ہمہر سیکندر بسیار استہ
 کہ موج سیکندر ز دریا گذشت
 بر آراست پشماں سیکہ انجمن
 در آن داور ہی چارہ کار جہشت
 بہ چرخ را چوں کند پایے بہشت
 کہ آید ز کار سیکندر بر وں
 ز پیر و ز جنگیش ترہ سیدہ بود
 سخن در دش غمے ہیچ غمخوارہ
 بسوزندگی گرم چوں آتش است
 در آن کار بودند یکسر نشووش
 سرے بود نامی ز نام آوراں
 تیش چو شتہ بود و باز دش گرز
 ز احوال پیشینہ آگاہ بود
 کہ آباد باد از تو راں بہر نگاہ
 ہماں جہشت دور ز آرام تو
 چنین گفت با من در اندر ز خویش
 خیر داد ز آن جام گوہر نگار
 فرود آید اختر ز بالا بہ زیر
 زند در ہر آتشکہ آرتشتہ
 بہ تخت کیاں بر نشست آورد
 سرا انجام او ہم در آید ز پایے
 درین قالب اکتد کہ ہرگز مباد

به از شاه بر تیغ زند نام او
 نباید کزو دولت آید بر تیغ
 فریب فرستش که طاعت کند
 فریب خوش از خشم تا خوش بر است
 بمن بکیم بر زور بازو و بر خوش
 بر آتش میاور که بکین آورد
 اگر ستم شیری بخت در شیر
 بناموس باید چهاں داشتند
 برودن آتش از دعیس هتسری
 هراں چو که باز بود هتعیار
 بسا شیر درنده و ستمناک
 چو با کوزه گرم بکینی کنی
 بیدیش از آن پیش نیش دار
 چهاں آنکسے راست کورد برود
 گرسنه چو با شیر خاید کباب
 نه بیگانگه گرسنه فرزند زن
 چو شد جامه بر قد نرود راحت
 چو بالا بر آرد گیاه بلند
 ز پند برزگان نباید گرفت
 که چون از سوده شود روزگار
 سگاکشکسے کویسیت شنید
 شد از پند آن پیر پالوده مغز
 ولیکن شکست آتش گرم را

نیارد درین کشور آرام او
 که غمغیس بجاں کوشد از بهر گنج
 بیکه روم تنها قناعت کند
 بر افشاندن آب ز آتش بر است
 نگهدار وزن همراز و بر خوش
 سیکاهن باهن بکین آورد
 برودن اشترے مغزش آرد بریز
 وز آنجا است رایت بر افراشتن
 گر این پایه یابد کند مژوری
 بزویغ زر آردش اندر شمار
 که از نوک خارے در آید بچاک
 بپس خرد گر خرد ده بینی کنی
 که نرود را گفت سریش دار
 پیچ مره دنگد است بر پیچ مره
 بفره بر ترین نقره آرد نیتاب
 چو انجامه گره دد شود جامه کن
 نباید دیگر مهر فروزند خواست
 سهی سرد را باشد از وے گزند
 سخن را درق در نباید نوشت
 بیاد آیدت پند آموزگار
 در چاره را در گفت با آرد کلید
 بر اهماں شد از کار آن پاس لغز
 بسر کوچکی داشت آرم را

نهد از گشتهٔ راسه زن خشمناک
 رگره بر ز دانهٔ و سب پیوسته را
 در و دید چو آن از دها در گوزن
 که در من چه ترم آهنی دیده
 سخائی بمن مزدی آهلی روم
 بکه بروگ ساکن کنی باد را
 عقابان بازی و کبکاب بختک
 چه بدم کرد مصاف کسے
 دیری کند بر من آن نادیر
 مرش یکن آنگه در آید خواب
 چو من بر سر خسترواں افسرم
 بود خایهٔ مرغ سخت و گراں
 که در نشت کین کودک خرد سال
 به اول قدح دزدی آرد به پیش
 بخود تنگ را رهمنونی کنم
 اگر خود شود غرق در زهر مار
 ز روی کجا خیزد آن دست زور
 بشوراند اورنگ خورشید را
 بتاراج ایران بر آرد علم
 شکوه کباب پیش باید نهاد
 سگ کینت رو باه تا زور مند
 ز شیران بود رو بهان ما تو
 تبدمت گر مایه داری کند

به چید چو نوار بر روسهٔ خاک
 کشاد از رگهٔ خشم سر بسته را
 بختی که دور افتد از تنگ و تن
 که پولاد او را بسدیده
 ره کوره آتش بر آری بموم
 هراسانی از بید پولاد را
 سر ناز بنیان در آید بستک
 که دارم کمر بسته چو او بسے
 چو گوی که از زره با شوره شیر
 که شیر از تنش خورده باشد کباب
 چه اندیشه باشد ز اشک درم
 نه چو پیک و خایهٔ آهنگراں
 شود با بزرگان چنین بد سگال
 گذارد شکوه من و شرم خویش
 که پیش ز بونا ز بونی کنم
 نخواهد رنگ از وزغ ز بهار
 که کشتی بر او راند از آب شور
 تنها کند جایهٔ جشتید را
 برو تخت بخشرو و جام جم
 قدم در خور خویش باید نهاد
 که شیر تریان ما رساند گزند
 نهند ز زمین تا نگردد هوا
 چون نگیشت گورا هوار می کند

تو خرد نیک دانی که با این شکوه
 بدست ندان مستش دهم
 هرگز بر کسی که از سنگ زبونی کند
 عقابے که از پشه گیرد گریز
 پندگی که ترسد ز رویه پیر
 به زبانی که فردا من پیل زور
 که باشد زبونی خراج آوست
 نشیبنده بر تخت گاه کیان
 که ایاره از سر گذشتوسه
 کلاه کیان هم کیان را سزد
 من از تخمه بنمن و پشت کے
 ز روی من درخ استند یار
 اگر باز گردد به پیشینه راه
 وگر کشتی آرد بدریای من
 چو دنیا بتلخی جو ابش دهم
 از آل ابر عاصی چنان ریزم آب
 ستیزنده چوں روشتائی بود
 خزان زمین زریه که پاں کشد
 من آن صید را که ده ام سر بند
 تو آس مغز بوسیده و سال سزد
 نه چایک شد این چایکی ساختن
 چراغی بصر بر افروختن
 کش جزد با ندازه خویش پائے

ز یک طفل روی نیایم ستوه
 بچوب شیان نیکستش دهم
 خرد پیر با او حردونی کند
 گر افتادنش هست گور مجیز
 بسوزاد مغز منی بسزایم پیر
 سرش چوں سپارم بشم ستور
 که همسر بود با بلند آسره
 متم تان بر سر آمد بر میاں
 ز من جاس آبا کند مجستوسه
 درین خزان رویاں کے سزد
 چرا تو هم از رویه مست پے
 بر آوزنگ زریں منم یادگار
 برو زود روشن نگردد سیاه
 سرے بیند افتاده دریای من
 ز خاکش ستانم با بش دهم
 که نارد دگر دست بر آفتاب
 شکستن به از مویلی بود
 که تارخت خربنده آساں کشد
 منش باز در گردن آرم کشد
 ز گشتا خسته خسترواں باز کرد
 کشدے بکوهی در انداختن
 فلک را جانداری آموختن
 که هر چوهرے را پدید است جاسے

قبا کوش در خورد بالا بود
 ترا فخرت پیری از چایه بود
 چه پیر کن گرد در آرزو پخت
 ز پیری نشو بود پست لغو
 ز پیراں دو چیز داشت بازیب مان
 جمان بر جوانان جنگ آرماسه
 تن تا تو اں کے سواری کنده
 سپه چه که بر دنا بود زانکه پیر
 بمنگام خود گفت باید سخن
 خرو سیکر بے گه نوا بر کشید
 زباں بند کن تا سر آری بسر
 سر بے زباں کو بخوں تر بود
 زباں چه که او کام داری کنده
 زباں را کنده ار در کام خویش
 زبان ترا زو که شد راست نام
 چو از کام خود گامی آید بر او
 بسا گفتنیها که باشد زلفت
 بلفتن کسی کو بود سخت کوش
 سخن به که با صاحب تلج و سخت
 چو زان گونه بشدی پس که شاه
 خلد با است در کار شاهان بے
 چو از بکنی بر فروزند چهر
 همانا که پیوند شده آتش است

همانا که کوز دیده کالا بود
 کس گشتنت از سر راسه بود
 ز نیزه عنسا به که گیرد بخت
 ترا مو شنگاری در آید بمنز
 یکے در ستوداں یکے در نماز
 رها کن خروکش تو پیران پاسه
 سبطار نیکشده چه یاری کنده
 میا بخی کنده چوں رسد تیغ و تیر
 که بے وقت بر ناوردنار بن
 سرش را بگه باز باید برید
 زباں خوشک به یا گلو گاه تر
 به است از زبانه که بے سر بود
 چو کاش رسد کارنگاری کنده
 نفس بر مزن جز بمنگام خویش
 ازاں شد که بیرون نیاید ز کام
 بهر شو که جنبه شود سرنگوں
 بدیگر زباں بایش باز گفت
 نیوشده را در نیاید بگوش
 بگویند سخن نگویند سخت
 پیشاں شد آل پیر و شد عذر خواه
 که با شاه خویشی ندارد کسی
 بشو زند نبود بر بیارشد حشر
 با تش در از دور دیدن خوش است

نصیحت سواران بود شاه را
 نصیحت گری با خداوند زور
 چو آنگاه گشت آن نصیحت گزار
 سخن را دیگر گوته بنیاد کرد
 که دارایی دور آشکارا نوی
 که باشند سبکتر که آرد سپاه
 ترا این کلاه آسمان دوخته است
 گلوش که با کوه سازد برود
 درخت که دوتانه بس روزگار
 چو گره دور دولا بر تاک سیر
 که و نیست او گره دن افرخته
 رسن زود بوسد که باشند گیاه
 چو خورشید مشعل در آرد باغ
 بهنگام سر بنجه رو باه لنگ
 گره ز ابروی خویش برگشته به
 با همتی کار عالم بر آرد
 چراغ از گرمی میفرود خسته
 خمیر آمد و آتش اندر تنور
 شکیب آورد بندها را کلید
 نه نیکوست شطرنج بد با خستن
 بسارود که زخمه کرده دن شکست
 تو شای قیاس تو افزون کنم
 به تعظیم دارا جهان دیده سرد

که از کبر خالی گنه راه رده
 بود سخن افکنده در خاک شور
 که از پند او گرم بنده شتر و بار
 بشیرین زبان شاه رایا د کرد
 مخالفت چه باشد که دارا نوی
 ز دارایی دولت ستاند کلاه
 ستاره چراغ تو افرخته است
 بشک تو آن زود بر آورد کرد
 گنه دعویست همسری یا چنار
 رسن بسته در گره دن آید بریز
 ز ساق گیاه رسن ساخته
 دگر بار دوش در افتد به چاه
 بیره و انگلی پیش میرد چراغ
 چگونه بنمند پای پیش پانگ
 که در گوشه نهند کماں را گره
 که در کار گرمی نیاید بکار
 نه خود رانه پروانه را سوخته
 نباشد زناں تا دهاں راه دور
 شکیبنده را کس پشیمان ندید
 فرس درنگ بیل انداختن
 که تا زخمه رود سه آید بدست
 حساب تو با دیگران چوں کنم
 بست زین منط دانستان یاد کرد

جہاندار دارا سے جو شہیدہ مغز
 در آن تندی و آتش و آفر و خن
 طلب کرد کاید ز دیوان دیر
 دیر نویسی شد آمد چو باد
 رواں کرد و شکاب شب رنگ را
 یکے نامہ نغز پیکر نوشت
 سخنما سے از تیغ پیلا د تر
 چو شد نامہ نغز پرداخته
 رساننده نامہ خوشرواں
 بدو داد نامہ چوسر باز کرد
 پدہ ساقی آن جام جشید را
 مے کرد و غش شب زاغ پھر

نشد نرم دل ز آن سخنما سے نغز
 کرد خواست مغز سخن سوختن
 بکار آورد مشک را بر حریہ
 نوشت آن کہ دارا برو کرد یاد
 پیرو آب مانی و اثر رنگ را
 بنغزی بگردہ بارغ بہشت
 زباں از سخن سخت پیاد تر
 برو مہر شاہانہ شد ساختہ
 ز دارا بہ اسکندر آمد دواں
 دیر آمد و خونین آغاز کرد
 شب تیرہ رختندہ خورد شید را
 ستارہ عقیقی کند بر سپہر

نامہ دارا بہ اسکندر بہ تہدید و عتاب

بنام بزرگ ایزد داد بخش
 خا او ند روزی دہ و دستگیر
 فرزندہ کوکب تا بناک
 تو انا و دانا بہر بودنی
 ازو ہر زمان روح رامایہ
 یکے را چنان تنگی آرد بہ پیش
 یکے را بدست افگند کوہ گنج
 نشاید سراز سکیم از تا فتن
 نہ آنکس کند کرد کورنج یاقت

کہ مارا نہ ہر دانش اوداد بخش
 پناہندہ را از درش تا گزیر
 صنوبر کن مردم از تیرہ خاک
 گند بخش و بسیار بخشودنی
 خرد را دگر گوئے پیرا یہ
 کہ تانے نہ بیند در اثنان خویش
 نسجید ہا میدہد کود سنج
 جز او حاکمے کے تو اں یا فتن
 نہ سعی نمود آن کہ او گنج یاقت

گند هر چه خواهد بود حکم نیست
 درود خدا باد بر بند
 چه شود است که قوم ناحق شناس
 بجائے که بدخواه خون بود
 زکو داشتای زو آن شیر مست
 نوازے طفل ناپخته و خام رلے
 بهم پندگی با منت یار کو
 چو کوزم بوی مار خوئی گئی
 اگر که دی این خوئی ماراں رہا
 چنانست دهم مالش از نیغ تیز
 برخشند آذر باشتا و ژند
 بروم اندر آیم ز گود سپاه
 به یزداں که آهر منش دشمن است
 که از روم دروی شام نشان
 مرا آن پآسے سرد و سرد میان
 گرفتیم همه آهن آری ز روم
 ز رومی چه بر خیزد و لشکرش
 گر آری بخوار با ذرع و ترنگ
 مگر تیر تره کان یغماے من
 سرت کو که سر بخش دارا گئی
 کماں پشتگنی پر بریزی ز تیر
 و گرنه چنانست دهم گوش تیغ
 حذر کن ز خشم جگر جوش من

که جان دادن و کشتن اورا یکینست
 که افکنده شد با سر افکنده
 گنند آفریں را به نفرین قیاس
 تو افشع نمودن ز بونی بود
 که بازیر دستاں مشوزیر دست
 مزن پنجه با شیر جنگ آزماے
 سپاهت گجا و سپهدار کو
 که با اثر دها جنگ جوئی گئی
 و گرنه من و تیغ جوں اثر دها
 که یا مرگ خواهی ز من یا گرین
 بخور شیر روشن بچرخ بند
 گنم چشم خورشید روشن سپاه
 بر دشت کو خضم آهن است
 شوم بر سر هر دو آتش نشان
 که بندی چو هفتد و بخدمت میان
 در آتشکده ماچه آهن چه موم
 پآسے ستوراں برم کشورش
 گجا باشدت بره گ یک بید برگ
 بخوردی که گندی بغوغای من
 به ار پیش دارا مدارا گئی
 ز ریه در نوردی ز پوشی حریر
 که دانی تو میچی و کتر ز تیغ
 مباحش این از خواب خرد گوش من